

В.П. Русак (Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі)

ПАДПАРАДКАВАННЕ ЗАПАЗЫЧАННЫХ СЛОЎ ПРЫНЦЫПАМ БЕЛАРУСКАЙ АРФАЭПІІ І АРФАГРАФІІ

Ключавыя словы: запазычанні, літаратурныя нормы, правілы арфаграфіі, арфаэпічныя нормы.

Мова продкаў нашых і нашчадкаў –
Шэпт дубровы і пчаліны звон, –
Нам цябе ласкава і ашчадна
Спазнаваць ажно да скону дзён.
Па чужых краях не пабірацца,
Не аддаць цябе на забыццё,
Наша невычэрпнае багацце,
Наша несмяротнае жыццё.

Г. Бураўкін. Наша слова

На хвалях светлай памяці Генадзя Антонавіча Арцямёнка словы класіка беларускай паэзіі цалкам стасуюцца з грамадзянскім прызначэннем Чалавека, Настаўніка, прысвяціўшага навуковае жыццё роднай сэрцу мове, творчаму служэнню слову, умацаванню прэстыжу беларускасці ў свеце.

Даследаванні, звязаныя з нарматыўным станаўленнем, развіццём і функцыянаваннем лексічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы, пастаянна знаходзяцца ў полі зроку айчынных мовазнаўцаў [1; 2; 4]. Актуальнай навуковай праблемай лінгвістыкі апошняга часу з’яўляецца адэкватнае асэнсаванне моўных працэсаў у рамках інтэграцыйнай кагнітыўна-функцыянальнай парадыгмы навуковых ведаў. Усведамленне фактаў дынамічнасці моўнай сістэмы падштурхоўвае навукоўцаў адсочваць актыўныя працэсы ў лексічным складзе, трымаць пад увагай тэндэнцыі сучаснага запазычвання, звесткі пра мовы-крыніцы і мовы-пасрэдніцы, адаптацыйныя магчымасці мовы-рэцыпіента, прадбачыць перспектывы міжмоўнага вар’іравання. Такая даследчыцкая спецыфіка тлумачыцца прычынамі як уласнамоўнымі (ўнутранымі) – станам беларускай мовы ў новым тысячагоддзі, так і прычынамі гнасіялагічнымі – станам развіцця айчыннага мовазнаўства. Важнасць вывучэння новаўведзенай лексікі ўзрастае па прычыне таго, што значную яе колькасць складаюць запазычанні з геаграфічна блізкіх і далёкіх ад нашай краіны моў, больш таго, пранікненне слоў іншамоўнага паходжання набывае ўсё больш імклівы характар. Даследчыкі адзначаюць, што ў сучаснай інтэрнацыянальнай з’яве запазычвання прэвалюе адна мова-крыніца – амерыканскі англійскі [3]. Сам жа працэс засваення беларускай

мовай новых слоў, безумоўна, узбагачае лексічны склад мовы, робіць яе больш выразнай, запатрабаванай, прэстыжнай.

Грамадскі характар мовы і маўлення, а таксама гістарычныя факты, якія вызначаюць развіццё грамадства, непазбежна вымушаюць пастаяннага запазычвання адной мовай слоў ці элементаў іншай, аказваюць уплыў адной мовы на другую. Сучасны беларускі лексікон перажывае сапраўдны словатворчы бум, бо менавіта ў лексіцы перш за ўсё адлюстроўваюцца змены, якія адбываюцца ў грамадстве. У цэлым гэта станоўчая з’ява, якая сведчыць аб развітасці беларускай мовы, яе здольнасці абслугоўваць усе сферы дзейнасці людзей. Разам з тым, сацыялінгвістычная сітуацыя дзяржаўнага руска-беларускага двухмоўя ў краіне патрабуе яшчэ больш актыўнага вывучэння моўных працэсаў у плане фанетычных, арфаэпічных, арфаграфічных узаемаадносін паміж кадыфікаванымі нормамаі і практыкай суіснавання агульнапрызнаных моўных узораў і дапушчальных варыянтаў.

Увогуле, неабходна ўлічваць, што для сучаснай беларускай мовы актыўнай крыніцай папаўнення па-ранейшаму з’яўляецца руская мова, праз якую ідзе засваенне большасці замежных лексем: *байбэк*, *бай-бэк* [англ. *buy back* – адваротны выкуп] – выкуп прадпрыемствам уласных акцый у сваіх акцыянераў; *айс-рэвю* [англ. *ice* – лёд + фр. *revue* – прадстаўленне] – назва балета на лёдзе; *прамóўшн* / *прамóўшэн* [англ. *promotion* – прасоўванне па службе] – садзейнічанне развіццю чаго-н., падтрымка; патранаж; *трылер* [англ. *thriller* < *thrill* – выклікаць хваляванне] – вострасюжэтны кінафільм/ літаратурны твор; *трымінг* [англ. *trimming* < *trim* – прыводзіць у парадак] – прывядзенне ў парадак шэрсці сабак (стрыжка, прычэсванне); *алаверды* [груз.] – у час застолля – перадача слова для тоста другому; *лóбіа* [груз. *lobio*] – блюда грузінскай нацыянальнай кухні – тушаная фасоля з вострымі прыправамаі; *бацільёны* [фр. *botte* – сапог] – невялікія, укарочанія боцікі.

Пранікненне запазычанай лексікі ў розныя сферы чалавечай дзейнасці патрабуе аператыўнай падачы карыстальнікам неабходных лінгвістычных звестак пра напісанне і вымаўленне (праз падачу поўнай транскрыпцыі) слоў, што бытуюць у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Сапраўды, сістэматызацыя новай запазычанай лексікі паказвае, што надзённым пытаннем з’яўляецца не толькі арфаграфічнае і граматычнае афармленне запазычанняў па нормах беларускай пісьмовай мовы, але таксама распрацоўка арфаэпічных (вымаўленчых) стандартаў. Важным з’яўляецца таксама падача (побач з этымалогіяй) кароткага тлумачэння слоў іншамоўнага паходжання. Шматаспектнае апісанне неалагічнай лексікі мае практычную запатрабаванасць, паколькі шырокае ўжыванне запазчанняў адзначаецца ў розных варыянтах нацыянальнай мовы – ад літаратурнай мовы (кніжнай і размоўнай), да субстандартных (жаргонных). Некалькі прыкладаў, толькі звярніце ўвагу: раўнапраўныя варыянты вымаўлення кансанантных спалучэнняў раздзяляюцца спецыяльным знакам //, а ўся даведачная інфармацыя змяшчацца ў адным апісанні:

сферы́ты мн. -таў [грэч. *sphaira* – шар] – акруглыя крышталічныя ўтварэнні ў раслінных клетках; [сф'эры́ты] // [с'ф'эры́ты];

менеджары́зм м., -у [англ. *manage* – упраўляць] – тэорыя, паводле якой кантроль над вытворчасцю павінны здзяйсняць наёмныя кіраўнікі (упраўленцы); [м'эн'эжары́зм] // [мэнэжары́зм];

пэ́нтыум м., -а [англ. *Pentium* < *pentad* – лічба пяць] – мікрапрацэсар пятага пакалення фірмы Intel з высокай вытворчасцю; [п'э́нтыум];

матрака́ж м., -у [фр. *matraquage* – закалочванне < *matraque* – дубінка] – назойлівая радыё-ці тэлерэклама, якая бясконца паўтараецца; [матрака́ш].

Такім чынам, апэратыўныя лінгвістычныя звесткі аб значэнні новага слова, яго этымалогіі (паходжанні), сферы выкарыстання, напісання і вымаўлення важныя для шырокага кола чытачоў, каго цікавіць правільная моўная практыка.

Літаратура

1. Арцямёнак, Г.А. Становление словообразовательной микросистемы имен существительных в современном белорусском языке (по данным лексикографии XIX – XX веков): дис. канд. фил. наук : 10.02.02. / Г.А. Арцямёнак. – Мінск: 1988. – 203 с.
2. Дынаміка літаратурнай нормы сучаснай беларускай мовы / Н.П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. В.П. Русак; Нац. акад. навук Беларусі. – Мінск: Беларус. навука, 2015. – 440 с.
3. Маринова, Е.В. Иноязычные слова в русской речи конца XX – начала XX вв.: проблемы освоения и функционирования : дис. докт. филол. наук. / Е.В. Маринова: 2008.
4. Семянькевіч, А.В. Словаўтварэнне, семантыка, функцыі множналікавых назоўнікаў у сучаснай беларускай мове: дыс. канд. філ. навук: 10.02.01. / А.В. Семянькевіч – Мінск: 2021. – 350 с.

Т.И. Синкевич, А.М. Бешерова (Витебский государственный университет имени П.М. Машерова)

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ОНОМАСТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В НАЗВАНИЯХ МУЛЬТФИЛЬМОВ

Ключевые слова: антропоним, оним, семантическая классификация, ономастическое пространство, коннотаци, онимизация.

Имена собственные, которые используются в названиях мультфильмов, призваны не только привлечь внимание детей и взрослых, но и вызывать у них заинтересованность в том, что они увидели. Выбор имени для персонажа всегда осуществляется с учетом его функциональных особенностей. Мультипликация играет важную роль в формировании морально-этических качеств ребенка, воспитывает его и помогает понять окружающий мир.